

УДК 343.1

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/641-642

Анатолій ЧЕРНЕНКО

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ТИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання національної безпеки для кожної держави є пріоритетом серед напрямків своєї діяльності. Для України питання національної безпеки мають особливе значення, особливо у теперішній час, у час дії воєнного стану. Саме тому, на нашу думку, проведення наукової конференції з метою вирішення правових, соціальних та економічних проблем забезпечення національної безпеки є безперечно актуальним.

Говорячи про актуальність цієї теми, треба наголосити на тому, що питання національної безпеки України є поняттям доволі складним та багатогранним. Визначаючи його у пункті 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», законодавець зазначив: «Національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1].

У цьому ж нормативно-правовому акті законодавець також визначає й поняття загроз національній безпеці та систему сил, на які покладено обов'язок забезпечення національної безпеки (п. 6 та п. 17 ч. 1 ст. 1 названого Закону) [1].

Вказаним Законом до сил безпеки віднесені правоохоронні органи України, які у своїй діяльності мають основний засіб забезпечення національної безпеки, або основний засіб боротьби з кримінальними правопорушеннями – кримінальний процес чи, як його ще іменують, кримінальне провадження. Будучи серед засобів забезпечення національної безпеки, кримінальний процес знаходиться у полі особливої уваги держави, бо він хоч і націлений на забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві, але сам певним чином втручається в охоронювані законодавством права людей, що за конкретних обставин може становити безпеку, особливо в умовах воєнного стану і не тільки. В умовах воєнного стану кримінальним процесуальним законодавством встановлюються певні додаткові кримінальні процесуальні засоби діяльності з боку сил безпеки, що значно більше обмежують права людини порівняно із провадженням у мирний час. Такі законодавчі зміни суттєво впливають на кримінальну процесуальну форму кримінального провадження, що можна розцінювати як зміну типу кримінального процесу.

Нагадаємо, у теорії кримінального процесу вирізняють три типи кримінального процесу: 1) інквізиційний (розшуковий, слідчий, слідчо-розшуковий) кримінальний процес; 2) змагальний процес; 3) змішаний (слідчо-судовий, континентальний) процес. Л. М. Лобойко називає ці типи кримінального процесу історичними формами кримінального процесу. За твердженням вченого, все більше держав віддають перевагу змішаній формі з переважанням змагальних елементів, в тому числі й у перебігу досудового розслідування, серед яких є й Україна [2, с. 9–12]. Характеризуючи змішаний кримінальний процес, Л. М. Лобойко зазначає: «У жодній із сучасних держав кримінальний процес в «чистій» (рафінованій) історичній формі (інквізиційна, змагальна) не існує. У кримінальному процесі інквізиційні елементи «змішуються» в різних пропорціях зі змагальними, що дає підставу називати його процесом змішаної форми» [2, с. 11].

Говорячи про типи (форми) кримінального процесу, хотілося б звернути увагу на назву «Інквізиційний (розшуковий, слідчий, слідчо-розшуковий) кримінальний процес». У підготовленій нами статті «Про стадії кримінального провадження : підгрунття до появи та ознаки» ми зазначали, що інквізиційний кримінальний процес «...отримав свою назву від латинського слова «Inquisitio» (лат. Inquisitio, від inquirō, «розслідувати, розшукувати») – у християнстві особливий церковний інститут для боротьби з ересями. У підручниках з кримінального процесу цей тип кримінального процесу чи кримінального провадження ще називають розшуковим, слідчим чи слідчо-розшуковим. На нашу думку, така назва, а точніше її

інтерпретація, є не зовсім правильною, бо являє собою по суті переклад початкової назви на українську мову. Вважаємо такі варіанти назви типу кримінального процесу не правильними так само, якби назву вулиці чи міста спробували перекласти на іншу мову. Звідси, тип кримінального процесу, про який йдеться, треба називати інквізиційним». Тож зазначимо, що інквізиційним кримінальний процес перестав бути і за назвою, і за своєю суттю після завершення боротьби з ересьми, а вже у подальшому його дійсно треба називати «розшуковим», коли у його перебігу переважала діяльність з пошуку винуватих. А вже на певному етапі його треба називати «слідчо-розшуковим». Вважаємо, що назва «слідчо-розшуковий», як мінімум на теренах нашої країни, має право бути починаючи з 1960 року, коли було запроваджено інститут слідчих. На сьогодні кримінальний процес України є змішаного типу (змішаної форми). Л. М. Лобойко називає його змішаним (слідчо-судовим, континентальним процесом другого виду) та наводить таку його характеристику: «Процес, у якому на досудовому провадженні допускаються елементи змагальності. Змагальність тут виявляється в тому, що:

- допускається захисник (з моменту ознайомлення з матеріалами закінченого розслідування або пред'явлення обвинувачення, або затримання);
- заінтересованим учасникам досудового розслідування за їхнім клопотанням ще до закінчення розслідування можуть бути надані окремі матеріали (наприклад ті, якими обґрунтовується затримання чи пред'явлене обвинувачення);
- всім учасникам досудового розслідування надається право на оскарження до суду дій і рішень органів досудового розслідування» [2, с. 11].

Із запровадженням в Україні воєнного стану Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [3]. Норми цього розділу передбачають певні зміни кримінальної процесуальної форми щодо певних процесуальних дій, рішень та повноважень окремих учасників кримінального провадження. Саме ці зміни й зумовили вибір теми нашого дослідження, в якому було на меті з'ясувати, чи не впливають зміни, внесені до КПК на процесуальну форму кримінального провадження в умовах воєнного стану, на тип (форму) кримінального процесу. Проведене дослідження, аналіз норм КПК та судової практики дають підстави зробити висновок, що зазначені зміни не вплинули на тип кримінального процесу.

Яскравим прикладом із судової практики про те, що зміни, внесені до КПК через запровадження воєнного стану, не вплинули на тип кримінального процесу є справа стосовно Бичкова Сергія Андрійовича, який вчинив злочин, передбачений ст. 114-1 Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Стосовно Бичкова С. А. органами досудового розслідування було розпочато кримінальне провадження, обрано запобіжний захід тримання під вартою, проте підозрюваний Бичков С. А. разом із своїм захисником оскаржив рішення слідчого судді про застосування стосовно нього запобіжного заходу спочатку в апеляційному порядку, а потім до Конституційного Суду України. За даними Укрінформу, зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що заявнику було повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого частиною другою статті 27, частиною другою статті 114-1 ККУ, а саме: «у перешкоджанні законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків, за попередньою змовою групою осіб» [4]. Як бачимо, злочин Бичковим С. А. було вчинено на території, де йдуть бойові дії, характер злочину вказує на те, що Бичков С. А. разом з іншими співниками активно допомагав збройним силам країни агресора, вчинив тяжкий злочин, але при цьому до підозрюваного застосована передбачена чинним КПК процедура, йому повідомлено про підозру, слідчий суддя обрав йому запобіжний захід, Бичков С. А. скористався своїм правом на захист, мав доступ до захисника, оскаржив рішення слідчого судді до різних інстанцій.

Отже, наведені факти дають підстави стверджувати, що тип кримінального провадження, яке проводиться в умовах воєнного стану, не змінився, кримінальний процес України в умовах воєнного стану залишився змішаного типу (слідчо-судовим).

1. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. ст. 241. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>

2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387>

4. Укрінформ. КСУ перевірить, чи конституційний арешт підозрюваних у перешкоджанні Силам оборони. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3760923-ksu-perevirir-ci-konstitucijnij-arest-pidozruvanih-u-pereskodzanni-silam-oboroni.html>